

HER LAHZÂ BİR ALEV GIBI HASRETİ DUYULAN KENT¹ ÜSKÜP

Always Longed City: Üsküp

Maksut YİĞİTBAŞ*

Özet: *Balkanların belki de en Türk ve Müslüman olan şehri Üsküp'te doğan büyük şairimiz Yahya Kemal Beyatlı, çocukluğunun geçtiği bu diyarda millî ve manevî benliğini duyumsamıştır. Doğduğu bu vatan parçasına ve özelde Üsküp'e ömrü boyunca hasret duymuştur. Aydın ve şair kimliğinin gelişmesinde önemli rol oynayan Paris'te tahsili sürecinde millet mefhumunu, mekân ve medeniyet şairi olma şuurunu edinir. Bu idrak ve şuur doğduğu diyarlara olan ilgisini ziyadeleştirmiş, oraların vatan topraklarından kopuşunu bir ömür boyu sızı olarak içinde yaşatmıştır. Düzyazı ve şiirlerinde bu özlemlerini dile getirmiş, Balkanlardaki Türk izinin derinliğine ve geçmişine dikkat çekmiştir. Açık Deniz şiiri bu bağlamda söylediği lirik şiirlerden sadece biridir.*

Anahtar kelimeler: *Yahya Kemal Beyatlı, Balkanlar, Üsküp, Paris, İstanbul, Açık Deniz Deniz şiiri, özlem.*

Absract: *Yahya Kemal Beyatlı born in Üsküp which Muslim and Turkish city in the Balkans. He realized that there are own national and spiritual identity. He heard there always craving. He completed training in Paris. Yahya Kemal obtained the identity of intellectuals and poets. He expressed regret that his writing and poems in Üsküp and Balkans. He wanted to draw attention to the Turkish traces there. Açık Deniz was written fort his topic.*

Key words: *Yahya Kemal Beyatlı, Balkans, Üsküp, Paris, İstanbul, Açık Deniz poem, longing.*

¹ Bu makale, 24-26 Eylül Tarihleri arasında Süleyman Şah Üniversitesi'nde yapılan 'Dün, Yarın ve Değişim' başlıklı I. Uluslararası Balkan Kongresi'de sunulan bildirimizin genişletilmiş biçiminden oluşmaktadır.

* Yrd. Doç Dr., Ahi Evran Üniversitesi., Fen- Edebiyat. Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir, maksut@ahievran.edu.tr.

Giriş

Yahya Kemal, Türk şiir geleneğinin yirminci yüzyıldaki en önemli isimlerindedir. Modern Türk şiirine Ahmet Haşim ile birlikte düzen veren bir şairdir. Mektepte, Paris'te hem millet mefhumunu hem de edebiyat mevzusunu âleminde problem edinen, Anadolu'da vücut bulan Türk-İslam medeniyetine eşlik eden şiirinin, düşüncesinin ve tarihinin peşinde olmayı kendine ilke edinmiş bir medeniyet sanatkarıdır. Onu ve şiirini farklılaştıran en önemli husus medeniyetimizi mekân, millet ve tarih bağlamında köklü şiir geleneğimizin adesesine tabi kılarak dile getirişidir. Zira o, Hariciye'de diplomat, dostlar arasında Türk'ün tarihini yorumlayan bir mütefekkir, hepsinden öte gönüllerde yer etmiş büyük bir şairdir. Geleneği üreten ve sonraki nesle aktaran Yahya Kemal, bize ait geçmişin reel ve somut unsurlarını, medeniyeti idrak biçimine dönüştürür. İstanbul'un pek çok mekânı özellikle Kocamustafa Paşa ve Atik Valde gibi semtleri onda millî ruhu temsil eden mekânlara dönüşür. Balkanlar ise yitik vatan parçalarıdır. Mekâna sinen ve onunla var olan millet olma şuuruna Şerif Aktaş Hoca, 'Millî Romantizm' adını verir. Adına ister 'Millî Romantizm' diyelim, istenirse 'Kolektif Ruh', bu kerteye varmış olan bir algıya ancak mekâna sinen ruhu yakalamakla varılır.

Balkanlar ve bu coğrafyanın belki de en çok Türk ve bir o kadar Müslüman kenti olan Üsküp şairimizin doğduğu şehirdir. *Kaybolan Şehir* şiirinde:

Üsküp ki Şardağında devâmydı Bursa'nın (Beyatlı, 1992: 71)

diyen şairimiz için bu kent ondaki millet bilincinin oluşumunda önemli rol oynar. İlk gençliğini burada geçiren Beyatlı'nın Paris'te geçen yüksek öğrenim dönemi ona ilave pek çok değeri ihsas ettirmiştir. Türklüğün var olduğu vatan telakkisi; bunu tarih ve kültür şuru ile şiirine taşıma gayreti... Bu düşünceler onu bir ömür meşgul etmiştir. Şiir vadisinde emellerinin çoğuna ulaşmıştır. Bugün her biri birer tarih, kültür ve sanat abidesi denilebilecek şiirleri her platformda zevkle dinlenmekte, lirik biçimde Türk'ün kültür ve mana dünyasını ihsas ettirmektedirler.

Makalemizde Yahya Kemal Beyatlı'nın *Açık Deniz* şiiri ekseninde Balkanlara ve özellikle Üsküp'e bakışını ele almaya çalışacağız. Oralarda yaşamış olmanın millî idrakine yansımaları, vatandan ayrılmasının ruhunda uyandırdığı his buhranını *Açık Deniz* şiirini ontolojik olarak çözümlerken de dikkatlere sunmaya çalışacağız.

1. Yahya Kemal ve Üsküp

Ahmet Âgah adıyla 1884 yılında, dönem itibariyle Balkan şehirlerimizden Üsküp'te dünyaya gözlerini açan Yahya Kemal Beyatlı'nın baba tarafı Niş'e (Nis, Sırbistan), anne tarafıysa Vranja'ya (Bulgaristan) dayanır. Anne ve Baba soyu, III Mustafa dönemi paşalarından, Şehsuvar Paşa'da birleşir. Yahya Kemal, soyadı kanunun çıkması üzerine aile nâmının günümüz Türkçe'sindeki karşılığını, Beyatlı'yı seçer. Annesi, Nakiye Hanım Encüme-i Şuârâ şairlerinden Leskofçalı Galib Bey'in yeğenidir. Dinî ve millî terbiyesinde annesinin etkisi oldukça fazladır. Ona Muhammediye okur, Kur'an-ı Kerim öğretir. Annesinin etkisine refakat eden önemli bir unsur vardır: mekân olarak Üsküp ve buranın dinî ve millî dokusu. Anılarında, bu etkiye değinir: "O yaşlarda ben, Üsküp minarelerinden yükselen ezan seslerini duyarak, içim bu seslerle dolarak yetişiyordum." (Banarlı, 1997: 26)

Muhayyilesi her an eski ile irtibatı kurma, hâlde geçmişi yaşama ya da görme yeteneğine sahip olan şairimiz, beş yaşında ilk mektep eğitimine II. Murat devrinde yapılan, eski ancak adı Yeni olan bir mahalle mektebinde başlar. Kente nazır bir tepede kurulan beş asırlık bu mektepte Ahmet Âgah çocuk idrakiyle şehre sinen milliyetimizi ve kıta Avrupa'sında geçmişten o zamana değişmeden kalan Şarkı duyumsar. Hatıralarında bu olayın şahsiyetinin inşasındaki etkisini, Üsküp'ü ve bütünüyle Balkanları bir vatan olarak görme biçiminde aktarır: "Yeni Mekteb'e girdim. Bu yeni mektep Üsküp'ün en mübârek tepesi üzerinde olan Sultan Murâd Câmii'nin arkasındaydı... Sultan Murâd-ı Sâni o tepede mârûf câmiini bina ettiği zaman etrafına, medrese, imâret ilâve ederken onu da ilâve etmişti... İşte hoca karşısında ilk defa ders gördüğüm yer, daha İstanbul fethedilmeden önce vücuda gelen ve o zamandan beri hiçbir şeyi değiştirilmemiş olan bu lâîf yerdi. Eğer oraya gönderil(me)miş olsaydım, tahsilim doğrudan doğruya bir yeni maârif mektebinde başlasaydı milliyetimin en hoş bir hâtırasından mahrum kalmış olurdu. Çocukluğumda olsun birkaç sene güzel mâzimiz içinde yaşamış oldum." (Beyatlı, 2008: 21) Mahalle mektebinde verilmekte olan eğitimle bir türlü okumaya geçemeyen Beyatlı, henüz açılmış olan ve kısmen modern eğitim sunan 'Mekteb-i Edeb'te çok kısa sürede okumaya başlar. Buradaki eğitimini 1895'te tamamlar, ailesi onu Üsküp İdâdisi'ne gönderir, Selanik'e göç mevzusu üzerine de Selanik İdâdisi'ne yazdırır. 1897 senesi aile dramlarının başladığı yıldır. "Babam Selanik'e nakl-i hane etmek istiyordu. Niyeti eğlenmekti. Üsküp'teki evin eşyasını sattı... Eşyanın tellâllar elinde satılması, hassas bir kadın olan annemi çok üzdü. Annem verem oldu ve beş ayda öldü." (Banarlı, 1997: 28-29)

Onun şahsında ve dolayısıyla sanatında Üsküp, ilkin aile bakımından, sonrasında tinsel şahsiyetinin oluşumu açısından nihayetinde de çocukluk dünyasını besleyen salt mekân olarak yer tutar. Fakat bu üç hususiyet çoğu kez bir

hamule şeklinde şairimizin anı nitelikli düzyazılarında ve şiirlerinde görülürler. Mekân olarak vatan; millet bağlamında tarihî geçmiş ve anne özdeşleşmesini Yahya Kemal'in şahsına duyumsatan Üsküp'tür. Bir anlamda bu kent annesinin mücessemleşmiş hali, anayurdudur. Onun ölümü ile Üsküp'ün vatan topraklarından ayrılması arasında fark yoktur. Süheyl Ünver, Yahya Kemal'in Koca Mustâfapaşa ve Atık Valde gibi semtlere sıkça gidişini, bu semtlerin Üsküp'ü andırmasından ötürü olduğunu belirtir. (Ünver, 2000: 140) Bu dikkat bizlere *Koca Mustâfapaşa* şiirinin niçin şu mısralarla sonlandığını izah etmektedir:

*Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük.
Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı,
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.
Rûh arar başka tesellî her esen rüzgârda.
Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda! (Beyatlı, 1992: 45-46)*

Üsküp Yahya Kemal için, babadan ziyade anneyi imleyen, özlem diyarındır. Henüz onüç yaşındayken annesini yitiren şairimiz bu erken ölümden babasını sorumlu tutar. Annesi bir mazlûmedir, yitirilmemesi gereken değerken haksızlığa uğramıştır, tıpkı yitirilen Balkanlar gibi. Bu yıllarda Balkanlar, Müslüman Türk'ün oralardan koparılışını netice verecek faciaların arifesindedir. Babası fikir bakımından yeninin o dönemdeki temsili olan İttihatçı zihniyete yakındır. Bu bağlamda yapılan toplantılara katılır. Metaneli bu coğrafyada bütün sorunların kaynağı olarak II. Abdülhamit ve siyaseti hedeftedir. Babası genç Yahya Kemal'i de toplantılara götürür, nitekim onun Jöntürk tahayyülü bu yaşlarda başlar. (Beyatlı, 2008: 60)

Marry Lynne Ellis, Heidegger'den hareketle, zamanı birbirini takip eden 'şimdi'ler olarak ele alan kavrayışların aslında ölümün olmadığı sonsuz bir sürekliliği ima ettiğini belirtir. (Ellis, 2011-2012: 69) Yahya Kemal'de süreklilik fikri Türk'ün yaşadığı mekânlara zamanın sinmesiyle süregider. Yitirilen her vatan parçası, Müslüman- Türk olmuş ise onda ıstıraba neden olur. Bizce Üsküp'ü imleyen, *Koca Mustâfapaşa*'nın son mısrası bu onulmaz yaranın, milletin sürekliliğini ve mekâna sinen ruhun kutsiyetini çok güzel vurgulamaktadır:

Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda! (Beyatlı, 1992: 46)

şimdi doğup yaşanmayan o topraklar Beyatlı'ya göre Anadolu'dan farksızdır:

Üsküp ki Şar-dağı'nda devamıydı Bursa'nın (Beyatlı, 1992: 71)

Serhatteki bu Anadolu kentinde lalası Hüseyin'den Budin, Belgrad, Leskofça Türküleri ve Battal Gazi Destanı'nı, annesinden Muhammediye dinler. Muhammediye'nin mısralarının şahsiyetine etkisi hakkında söyledikleri dikkate değerdir: "... öz maceramızı, evimizin, mahallemizin, Üsküb'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve âhîret macerâsı gibi gelirdi. Daha o yaşta, Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin Türklükle İslâmlığı yoğuran, millî, İslâmî harsini benliğimde hissetmeğe başlamıştım" (Banarlı, 1997: 23-25).

II. Abdülhamit'in hallinin üzerinden çok geçmeden bu vatan parçası anavatandan ayrılır. Buralardan kopuş annesinden ayrılma ile eşdeğerdir, zira Üsküp gibi millî ve manevî hasletlere sahip, erdemli bir kadın olan annesinin mezarı bu kenttedir. İçinde ilk aşkının da yer aldığı, bütün güzel anılarının vatanını ebedî kaybetme Yahya Kemal'i son derece üzer. Bundan olsa gerek 1911'de yazmaya başladığı ve ancak 1925'te tamamladığı, en uzun sürede yazdığım şiirim dediği *Açık Deniz'de* özlemini ve hüznünü dile getirmiştir. Beşir Ayvazoğlu, şairimiz için hazırladığı ansiklopedik biyografi eserinde Süheyl Ünver'den hareketle onun Üsküp'e ve orada yaşadığı asûde günlerin özlemiyle, çok sevmesine karşın İstanbul'da dahi kendini hep 'muhacir' olarak gördüğünü belirtir. (Ayvazoğlu, 2008: 527) 1895'te Selanik'e giden aile, iki yıl sonra Nakiye Hanım'ın ölümüne yakın tekrar Üsküp'e dönerler, ancak annesi çok sevdiği bu *Müslüman* şehirde hayata gözlerini yumar.

Entelektüel ve Sanatkâr Kimliğin İnşası: Paris ve İstanbul

1902'de Yahya Kemal, ailenin göçleri ve dramından dolayı tamamlamadığı idâdî eğitimi için bu kez İstanbul'a gönderilir. Ancak 1903'te onsekizine henüz varmış bu taşra genci her bakımdan hazırlıksız şekilde Paris'e gider, dönem adlandırılmasıyla bu bir 'firâr'dır. Paris'e gitmesinde kendisini etkileyen en önemli kişi, Serezli Şekip Bey'dir (Banarlı, 1997: 41). Ailesi ile teması neticesinde gelen para yardımıyla birlikte Quartier Latin'de bir otele yerleşir. Paris'te Ulûm-ı Siyasîye Mektebi'nde tahsile başlayan Beyatlı, hocalarından Albert Sorel'in derslerinden etkilenir. Onun için Paris bir mektep; kentin ünlü cafe'lerinde sohbet halkaları kuran devrin ünlü tarihçi ve şairleri hocaları olur. Sorel'in ders ve sohbetleri için: "Sorel kendinden evvel Fransız tarihçiliğinde büyük merhale katetmiş Michelet gibi, Camille Julian gibi, tarih ortasında Fransızlığı arama usullerini anlatıyor, tarih musâhebelerini, ilmin ve talâkatin en cazip bir terkîbi hâline koyuyordu." (Banarlı, 1997: 43) der. Kendisine yakın iki önemli isim, Süheyl Ünver ve Ahmet Hamdi Tanpınar bu talâkatin lezzetine üstadın sohbetlerinde tanık olduklarını anılarında dile getirirler.

İlk şiiri *Hâtıra*'yı 1901 yılında Üsküp'te kaleme alır ve A. Âgah imzasıyla İstanbul'da yayımlanmakta olan Musavver Terakki dergisine gönderir. Bu yıllarda dönemin önde gelen şairlerinden, Abdülhak Hamid ve Muallim Naci etkisindedir. Servet-i Fünûn şairlerini kendine yakın hissetmez. Paris'te şiir anlayışı noktasında tam bir arayış içerisinde. Önce Victor Hugo'yu okur, ardından *Baudelaireperest* olma kertesinde bu şairin şiirleri üzerinde durur. Baudelaire'den sonra diğer bir sembolist şair, Paul Verlaine'nın müptelası olur. Fakat adını andığımız şairlere göre şiir sanatı noktasında geri bir şair, José Maria de Heredia'yı üstat edinir. Kendi ifadesiyle Heredia o devirde (1842-1905) yaşamış ve gecikmiş bir klâsik şairdi, ancak kendisi için bir talihti. Onu okurken şiirin asıl madenine dokunduğunu düşünür. Heredia'ya bağlanmasında sanat görüşlerinin benzeşmesinin önemli rol oynadığını, bunun anlayışla karşılanması gerektiğini dile getirir: “Maamâfih şiirde devirlerin bir tekâmülünü gözeten edebiyat müverrihleri hem kendileri aldanıyorlar, hem de kaari'lerini aldatıyorlar. Bunu kendi üzerimde de tecrübe ettim.” (Beyatlı, 2008: 107)

Avrupa başkenti diyebileceğimiz Paris'ten her ne kadar bir diploma alamadan yurda dönmüşse de orada geçirdiği dokuz yıl millî bir intibaha, milletimiz ve Anadolu gerçeğini mekân-millet bağlamındaki idrakine vesile olmuştur. Mekânın ruha, ruhun mekâna sinmesi Yahya Kemal'in dikkatini hep çekmiştir. Mekân içerikli *Süleymaniye'de Bayram Sabahı*, *Koca Mustâpaşa*, *Kaybolan Şehir*, *Eylül Sonu*, *Gece* ve diğer şiirlerini bu dikkatle okumak gerekir. Mekân ya da diğer deyişle vatanın kimlik inşasında önemli etmen olduğunu Paris'teki tahsilinde, onu Ahmet Âgah'tan Yahya Kemal'e dönüştüren ders, sohbet ve okumalarından edinir: “Bir gün, bir mecmûada, Fustel de Coulange'ın esaslı tilmizi olan profesör ve müverrih Camilla Julian'ın bir cümlesini okudum. Bu cümle benim, milliyetimizin ve vatanımızın teşekkülüne dâir dağınık düşüncelerimi birdenbire yeni bir istikamete sevketti. Camilla Julian'ın cümlesi şuydu. ‘Fransız milletini, bin yılda Fransız toprağı yarattı’ düşünmeğe başladım. Acaba bizi de Malazgird'den, 1071'den sonraki sekiz yüz senede Türkiye'nin toprağı yaratmamış mıydı?... Bu noktadan hareket ettim. (Banarlı, 1997: 47)

Paris'ten, 1912 yılında ‘mektepten memlekete’ dönen şairimiz için İstanbul'a alışmak zaman alır, lakin Türk-İslâm medeniyetinin temerküz ettiği payitahta aklının yanı sıra gönlüyle de bağlantısı çok zaman almaz. Balkan facialarının ve dramının henüz yaşanmaya başladığı bu süreçte hadiselerden önemli ölçüde etkilenir. 1925'te tamamlayacağı *Açık Deniz* şiirini bu yıllarda yazmaya başlar. Millet, vatan ve tarih gibi mefhumlar sanatkâr mizacında şaşırtıcı tespitleri netice vermektedir: Paris'te aldığı eğitim ufkunu muazzam şekilde açmıştır. Müslüman Türk'ün başkentinde kente sinen Türk ruhunu yakalamaya çalışır.

Cami, medrese, türbelerin yanında semtler, özellikle Üsküdar, Fatih, Koca Mustâfapaşa ve Atik Valde sık uğradığı yerlerdir. O, payitahtı Türk yapan değerleri bulmak için tahsilini ikmale çalışan bir keşşaftır. Üstadının gösterdiği ufku kendine hedef edinen; zaman ve mekâna sinen ruhu pek çok eserinde yansıtan önemli tilmizlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar, hocasından kendine miras kalan bu anlayışla ilgili anılarını bizlerle paylaşır: “Sık sık İstanbul içinde gezerdik. Camiler, eski surlar, Boğaziçi köyleri, Yahya Kemal’in görmekten bıkmadığı şeylerdi. Kaç defa fetih muhasarasının topoğrafyasını beraberce tekrarladık. Fatih ordusunun geçtiği yoldan geçerek Beyazıt’a ve Ayasofya’ya geldik. Bu gezintilerde rastladığımız insanları Yahya Kemal âdeta o tarihî günün ışığında görmeye çalışıyordu. Muhayyilesi, istediği anda geçmiş zamanın emrine girerdi. Bu muhayyile hemen her dakika aslında çok basit, fakat hepimiz için çok şaşırtıcı gerçekler keşfederdi. (Tanpınar, 2011: 30)

2. Açık Deniz’in Ontolojik Çözümlemesi

Ontoloji

İlk felsefe olmanın yanında bu ilmin disiplinine de sahip olan (Cevizci, 2002: 774) ontolojinin geçmişi Aristoteles’e uzanır. ‘Varlıkbilim’ demektir. (TDK, 1988: 1111) Yunan dilinde, ontos (varlık) ve logos (bilgi) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Ortaçağ ve Aydınlanma dönemi Avrupa’sında felsefî bir disiplin olarak daha fazla gelişme göstermiştir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Polonyalı estetikçi Roman Ingarden, ontolojik tabakalardan hareketle sanat eserinin varlık tabakalarından söz açar. Ingarden’in metodolojisinin ardından Alman estetikçi Nicolai Hartman, sanat eserlerinin yapı analizlerini ortaya koyar. Her iki estetik ve sanat düşünüründen hareketle, aynı zamanda onların yaklaşımlarına yeni yorumlar katan İsmail Tunalı 1965’te Sanat Ontolojisi adlı eserini kaleme alır.

Yahya Kemal gibi Balkanlarda, Silistre-Romanya’da doğan İsmail Tunalı’nın bu eseri Türk sanat ve estetik alanlarında önemli bir kaynak özelliği gösterip sanat ürünlerine ontolojik bakışta bir başucu eseridir. *Açık Deniz* şiirinin ontolojik çözümlemesinde referans olarak Sanat Ontolojisi’ni tercih ettik. Tunalı, Roman Ingarden ve daha çok Nicolai Hartman’dan hareketle sanat eserini ‘ön yapı’ ve ‘arka yapı’ olarak iki kısma ayırır. Buna göre ‘ön yapı’ okurun edebi metni anlamada karşılaştığı ilk tabakadır. Ön yapı sadece ontolojik özellikleri olan bir tabaka değil, eserin işitsel ve görsel yönüne ait maddî yapısıdır. Buna göre harfler, heceler, kelimeler, edebî sanatlar (daha çok söz sanatları), ölçü, redif, kafiye, mısra ve nazım şekli gibi şiirin biçiminde algıladıklarımızdır.

İçyapı, irreal varlık alanı olan ‘arka yapı’ kendi içinde şu tabakalara ayrılır:

1. Anlam (Semantik) Tabakası: Kelime (Cocnitiv) Semantiği ve Cümle Semantiği. Bu tabakada önemli olan tek tek kelimelerin anlamı değil, bağlam içinde edindikleri anlamdır. Anlam tabakasında şiir dilini oluşturan mecazlar, imgeler, deyim ve atasözleri şiirin ait olduğu dönemin kültür dilindeki işlevleri yönüyle ele alınabilir. Bu dil öğeleri, esere katkıları yönüyle değerlendirilir.

2. Nesne/Obje Tabakası: Anlam katmanına çok yakın bir konumda yer alan nesne tabakası eserde tasviri edilen varlıklardır. İlgiyi üzerine çeken bu objeler, insanların ve olayların konu edindiği nesnelere dir. Nesne tabakası bizi varlığın özüne götürüp, anlam dünyası ve alinyazısı tabakasında ufuk açıcı olur. Bu yönüyle nesne tabakası her iki tabakaya yakın durur.

3. Karakter Tabakası: Şâirin ruh dünyası, yetiştiği ortam, kültürel arka planı, bakış açısı ve psikolojik dünyası üzerinde durulan tabakadır.

4. Alinyazısı/Kader Tabakası: İsmail Tunalı bu tabakada, Hartmann’ın tiyatroya dayandırdığı kahramanın alinyazısı yerine daha genel olanı, metafizik temayı tercih eder. Bireyden genele uzanan bu anlayışta beşeri alinyazısı (ölüm, aşk vb.) ölçü alınır. Böylelikle Hartmann’ın tiyatroya ve salt kahramana münhasır kıldığı alinyazısı tabakasını Tunalı diğer edebî türlere uygulayarak bu tabakaya metafizik/kaderi bir boyut katar. (Tunalı, 2011: 111-113)

Açık Deniz

*Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı 'Byron'u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl...
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu...
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular...
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!
Bir gün dedim ki 'istemem artık ne yer ne yâr!'*

*Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim son diyâra ki serhaddedir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!*

*Garbin ucunda, son kıyıda en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü,
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm güzel vücûdunu zümrütliyen deri
Keskin bir ürperişle kımlıdadı anbean;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan.
Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun geliştio!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
Yelken, vapur ne varsa kaçışmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!
Yalnız o kalmış ortada, âsi ve bağırı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun...
Sezdim bir âşina gibi, heybetli hüznünü!*

*Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim, ezeli muztarip deniz!
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz,
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrısı. (Beyatlı, 1992: 8-10)*

Süleymaniye’de Bayram Sabahı gibi *Açık Deniz* de Yahya Kemal Beyatlı’nın kendi ifadesinden hareketle söylesek uzun sürede yazdığı şiirlerden biridir: “Bu manzûme en uzun zamanda yazdığım şiirdir ve benim hayâtımı ihtivâ eden bir hikâyedir.” (Beyatlı, 2008: 263) Bir şiiri uzun sürede yazma, eserin abidevî hususiyeti dikkate alındığında şair için, armağan ettiği milletine verdiği değeri düşündürür. Beyatlı *millî romantiğimizdir. Açık Deniz*, kendisinin bireysel dünyasından milletinin büyük tahassüsüne uzanan, her ikisini aynı düzlemde okuyucuya sunan bir manzumedir.

Onu, sanatını ve şiirini en iyi tanıyanların biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar, *Açık Deniz* şiirinin merkezine ‘susuzluk’ kelimesini koyar. (Tanpınar, 2011: 59). Bu *susuzluk* kendi bireyselliğine, annesini dikkate alarak söylesek asûde çocukluğuna ve nostaljisine; akıncı cedlerinin (Şehsuvar’oğludur kendileri) ve Osmanlı Devlet-i Alî’sinin kutlu ve ihtişamlı günlerine duyulan *susuzluktur*. Şiir, bu bağlamda iç içe geçmiş iki bölümü içerir. *deniz* metaforuyla birlikte düşünüldüğünde çok güzel bir şiirsel matristir *susuzluk*.

Açık Deniz Şiirinin Ontolojik Bağlamda Dış Yapısı:

Neoklasik olan şairimiz bu şiirinde de aruz veznini tercih etmiş ve şiirini bu veznin *mef û lü / fâ i lâ tü / me fâ î lü / fâ i lün* kalıbıyla yazmıştır. Kelimelerin daha çok açık hecelerle bitimine uygun bu kalıp deniz imiyle birlikte düşünülmelidir, deniz bakıldığında sonsuzluk hissi uyandırır. Şiirde sözcüklerin önemli bir kısmının sessizlerle bitirilmesi, denizin kapsayıcılığını biçimsel olarak temsil etmekle birlikte ölçüyle de uyum sağlanmıştır.

Açık Deniz, beyit biçiminde yazılmamıştır, ancak her iki dize birbirleriyle kafiyelidir.

aa, bb, cc, ...

Bu kafiye düzeni mesnevi nazım şeklinde yer alır, mesneviler daha çok bir sergüzeşti konu edinirler, *Açık Deniz*'de şairimiz kendisinin ve milletin sergüzeştini şiir diliyle anlatmak istemiştir. Yahya Kemal, şiirin tınısallığına büyük katkı sağlayan aruz ölçüsünden hemen hiç ödün vermeyen şairimizdir. Tefvik Fikret ve Mehmet Akif'in bu vezni Türk ölçüsü haline getirecek ölçüde kullanım yeteneğine ve bir anlamda geleneğine önemli bir halka olmuştur. Belki de aruzla yazma geleneği onunla son bulmuştur. Aruzun yanı sıra İslâmiyet öncesi Türk şiiri devresine ait bir kafiyeleştirme çeşidi olan mısra başı ses benzeşmesi ya da kafiyesini pek çok şiiriyle birlikte *Açık Deniz*'de de kullanmıştır. Bu tercihinin geleneği sürdürme isteğine ve şiirin tınısallığına katkı bağlamında düşünmek gerekir. Zira Yahya Kemal, şiiri musikinin 'kız kardeş'i olarak görmüştür.

Şiirin mısra içi ses benzeşmeleri ve mısra başı kafiyeleri/ ses benzeşmeleri koyu punto ile, mısra sonu redif ve kafiyeleri italik biçimde yazılarak şiirin biçimsel yapısı dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır. Öte yandan 'm' sessizlerinin şiirdeki yoğunluğu şairimizin kendi geçmişine dikkat açısından, birinci tekil şahıs eki olarak düşünülmelidir.

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı 'Byron'u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl...
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu...
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,

Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular...
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!
Bir gün dedim ki 'istemem artık ne yer ne yâr!'
Çıktım sürekli gurbete, gezdim *diyar diyar*;
Gittim son diyâra ki serhaddedir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!

Garbin ucunda, son kıyıdan en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü,
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm güzel vücûdunu zümrütlüyen deri
Keskin bir ürperişle kımıldadı anbean;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan.
Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun geliştirdi o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
Yelken, vapur ne varsa kaçışmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!
Yalnız o kalmış ortada, âsi ve bağı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun...
Sezdim bir âşina gibi, heybetli hüznünü!

Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim, ezeli muztarip deniz!
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz,
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı.

Açık Deniz Şiirinin Ontolojik Bağlamda İç Yapısı:

1. Anlam (Semantik) Tabakası:

Açık Deniz, iki bölümden oluşur. Açık bir anlatıma sahiptir. İlk bölümde atalarına, çocukluğuna ve hâle değinir. Halet-i rûhiyesi ile şiirin başlığında yer bulan deniz meteforu arasında doğrudan ilintiye ve şiirin ikinci bölümüne bir girizgâhı andıran

Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!

mısrası ile geçer. *Balkan şehirleri, Rakofça kırları, akıncı cedler* Yahya Kemal'in çocukluğunda yaşadığı ve hissettikleridir. Üsküp'te doğan şairimiz *Rakofça*'da akrabalarının yanında bulunmuş, Balkanların bu beldesini de vatanı olarak duyup yaşamıştır. Bu günden o zamana baktığında *atalarının şimâle doğru asırlarca bir koşunun* ne anlama geldiğini genlerinde hissetmiştir. *'Byron'u bedbaht eden melâle* mısrası ile hem geçmişin ihtişamına duyduğu özlemi romantik duyuşla ifade etmekte hem de o dönemde popülitesi baskın olan İngiliz şair Byron'a gönderme yapmıştır. Zira Lord Byron da Britanya imparatorluğunun en ihtişamlı döneminde yaşadığı halde geçmişe özlem duymasıyla bilinir.

Şiirin ikinci bölümünde *denizi* kişileştirir ve kendi *fatihâne* duyguları ile *deniz* arasında benzerlik kurar. Bir 'Şehsuvar' torunu, evlâd-ı fatihân olan şairimizin hissettikleri bireysellikten uzak, millet ve medeniyet hesabınadır.

Yalnız o kalmış ortada, âsi ve bağı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun...
Sezdim bir âşına gibi, heybetli hüznünü!

Deniz ve kendisinin hüznü birbirine benzer, vatan parçaları (daha ziyade Balkanlar ve Üsküp) tek tek elden çıkmaktadır. Artık içi yanan şairimizle *bağı âsi* ve *hûn(kan)* olan ancak serapa su olan *denizin* susuzluğu dincek gibi değildir. Bu yürek yarası vatan hasretidir.

Bir gün dedim ki 'istemem artık ne yer ne yâr!'
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;

Leyla'sını kaybeden Mecnun'dur, şairimiz bu efsanevî aşka telmih yapmıştır. *su* imiyle de Oğuz Kağan'ın adını taşıyan destanda, fütûhât aşkını, *susuzluğunu* vurguladığı:

Daha deniz daha müren
Güneş bayrak gök kurukan

dizelerindeki söyleme, soyundan kendine miras kalan *fâtihâne* zanla içten göndermede bulunur.

2. Nesne/Objekt Tabakası:

Anlam tabakasında ifade edilen manalara değinmiştik, bu kısımdaysa şiirdeki objeler dile getirilecektir. Bunların başında *deniz* gelir. *Balkan şehirleri*, *Rakofça kırları* birer mekân objeleridir. *deniz dedikleri bin başlı ejderi*'de *deniz* objesini bir ejderhaya benzetilir. Yahya Kemal, mekân objeleriyle çocukluğunun hem asûde günlerini hem de adını andığı vatan parçalarının henüz bizden kopmadığını dile getirir. *deniz* imi ise anlam tabakasında değindiğimiz üzere kendi duygularının temsili bir metaforudur. Bu benzetmeyi Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı evresi için kullanılmış obje olarak da düşünmek mümkündür.

3. Karakter Tabakası:

Çözümlemenin bu kısmında şâirin ruh dünyası, yetiştiği ortam, kültürel arka planı, bakış açısı ve psikolojik dünyasına yer verilmeye çalışılacaktır. *Açık Deniz*'de ben anlatıcı olarak Yahya Kemal'in kendisini görürüz. Balkanlar ve Üsküp belirttiğimiz üzere onun için biri diğerinin içinde olan vazgeçilmez diyarlardır. Şahsiyetinin en çok şekillendiği bu coğrafyayı fetheden ve Müslüman-Türk'ün yurdu haline getirenler, oradaki Türkler için çok kutsaldırlar, vatanın kutsallığı dinle beslenir: Annem bana; oğlum, dünyada iki insanı sev... Peygamber Efendimizi, bir de Sultan Murad Efendimizi sev!.. derdi. (Banarlı, 1997: 25) Balkanlardan ve özelinde Üsküp'ten, şivesiyle dahi bir ömür kopmayan Yahya Kemal'e *Açık Deniz*'i yazdıran ve ondört yıl gibi uzun bir sürede inşa için emek verdiren bu sevgidir. Şiirde duygu, düşünce ve geçmişle karakter konumunda olan Beyatlı, biyografisiyle şiiri özdeş kılmıştır.

4. Alınyazısı/Kader Tabakası:

Çocukluğuna, hayatının en güzel günlerini yaşadığı yurt/lara özlemin ifadesi olan *Açık Deniz*'de Yahya Kemal kendi kaderiyle birlikte oraların bizden kopuşuna zemin oluşturan Osmanlı Devleti'nin zevale erişine ağıt yakmaktadır. Mekân ve ruh bahsinde de değinildiği üzere, Balkanların anavatanından kopuşu ile kendi geçmişinden kopmasını köksüzlük olarak gördüğünü *Koca Mustâpaşa*'da ifade eden şairimiz, millî romantikliğini çok güzel yansıtan şu dize ile dile getirir:

Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda! (Beyatlı, 1992: 46)

Sonuç:

Edebiyat Üzerine Makaleler’de: “O bizim ilk ve hakikî klasiğimizdir.” (Tanpınar, 1998: 355) diyen Ahmet Hamdi Tanpınar’ın bu tespiti ışığında Yahya Kemal değerlendirilmelidir. Onun pek çok şiirinde Türk’ün genlerinde var olagelen fütûhât, vatan aşkı, kültür ve ötesinde medeniyet kurma anlayışını okuruz. Bu şiirlerin hemen hepsine sinen millî romantizmi görürüz. Her ne kadar bir Türk destanı yazmaya ömrü yetmemişse de şiirlerini bütün olarak dikkate aldığımızda, destan retoriğine kalemini mahkûm kılmadan fevkalâde lirik düzlemde bunu gerçekleştirmiş olduğunu görürüz.

Paris’te edindiği eğitim ve tecrübeler onun, Doğu ve Batı’yı şahsında kanıksamasını netice vermiştir. Üsküp bu anlamda Şark, Paris ise Batı’dır âleminde. *Mektepten memlekete* döndüğü kent olan İstanbul ise iki medeniyeti hem coğrafik hem de medeniyet olarak imlemektedir. Bu bağlamda annesinden kendisine miras kalan kuvvetli millî ve manevî erdemleriyle Türk şiir ve kültürü Yahya Kemal gibi millî romantik ya da *hakikî klasiği* kazanmıştır. Bu yönlerinden ötürü onu kuşağındaki şairlerden ayrı bir yere koymak durumundayız. Vatan coğrafyasını Beyatlı ölçüsünde kimse romantik ifade edememiştir:

Gönlüm, dilim, kanım ve mizâcım sizden’im,
Dünya ve ahrette vatandaşlarım benim. (Beyatlı, 1992: 31)

Yahya Kemal bir milleti inşa eden etmenlerin başında mekânın diğer bir deyişle vatan telakkisinin geldiğini bilen bir şairdir, Türk’ün daha çok Anadolu sergüzeştini dile getirişi de bundandır. Zira bin yıldır bu coğrafya bize yepyeni değerler katmıştır, böylece Anadolu medeniyetini inşâ etmişizdir. Ancak Balkanların anavatandan koparılmasını bir türlü kabullenememiştir, *Kaybolan Şehir*’de oraların Beyatlı’ya göre en çok biz olan şehri Üsküp için:

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene. (Beyatlı, 1992: 72)

der. *Açık Deniz*’i, sevgili annesinin kabrinin de bulunduğu kentin ana vatandan ayrılışına ve Osmanlı Devlet-i Alî’sine bir ağıt olarak okumak da mümkündür bizce.

KAYNAKLAR:

AKTAŞ, Şerif. (1996), Türk Şiiri ve Antolojisi 1, Akçağ Yayınları, Ankara.

AYVAZOĞLU, Beşir. (2008),Yahya Kemal “Eve Döner Adam”, Kapı Yayınları, İstanbul.

BANARLI, Nihat Sami (1997), Yahya Kemal’in Hatıraları, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Yahya Kemal. (1992), Kendi gök Kubbemiz, M.E.B. Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Âlim Kahraman. Yahya Kemal (1998), Şule Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Yahya Kemal. (2008), “Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım”, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Yahya Kemal. (2008), Edebiyata Dair, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

CEVİZCİ, Ahmet. (2002), Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

ELLİS, Mary Lynne. (2011-2012), Sürekli/Süreksiz Kimlikler ve Ötekinin Zamanı, Cogito Dergisi, say. 68-69, ss. 65-91

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri. (2008), Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, İletişim Yayınları, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. (1998), Edebiyat Üzerine Makaleler, (Haz. Zeynep Kerman), 5. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. (2006),Yaşadığım Gibi, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. (2011), Yahya Kemal, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TUNALI, İsmail. (2011), Sanat Ontolojisi, İnkılâp Yayınları, İstanbul.

ÜNVER, A. Süheyl. (2000), Yahya Kemal’in Dünyası, Şehir Yayınları, İstanbul.